

نوروز چگونه می‌تواند عامل همبستگی اقوام و ملل منطقه شود؟

علی معموری

نوروز و فرا رسیدن بهار نه فقط در ایران بلکه در بسیاری از دیگر کشورهای خاورمیانه جشن گرفته می‌شود. این جشن فراگیر، اگر از بند تعصبات ملی و تنگ‌نظری‌های قومی رها شود، می‌تواند به وسیله‌ای برای پیوند دادن اقوام و ملل مختلف در این منطقه تبدیل شود.

عید نوروز غالباً نزد ایرانیان به عنوان مراسمی ویژه‌ی حوزه‌ی تمدنی ایران شناخته می‌شود. این مناسبت در کشورهای ایران و افغانستان و کشورهای متعددی در آسیای میانه نیز جشن گرفته می‌شود؛ اما جشن آغاز بهار اختصاصی به اقوام حوزه‌ی تمدنی ایران ندارد، و همچنین صرفاً جنبه‌ی فرهنگی و ملی نداشته، و نزد برخی اقوام از بُعد دینی و مذهبی نیز برخوردار است. بی‌توجهی به این ابعاد نوروز از ظرفیت‌های این مناسبت در برقراری روابط انسانی و فرهنگی بین ملل منطقه می‌کاهد و آن را صرفاً به یک جشن ملی ویژه‌ی ایرانیان تقلیل می‌دهد.

جشن آغاز بهار در عراق و سوریه سابقه‌ی درازی دارد، و توسط اقوام مختلف این منطقه از دیرباز تا کنون پاس داشته شده، و از عوامل پیوند فرهنگی و انسانی اقوام این منطقه است. سابقه‌ی برگزاری این جشن در عراق به حدود سه‌هزار سال قبل از میلاد مسیح می‌رسد. سومریان آن را با نام «زکموک» می‌شناختند. جشن بهار برای سومریان افزون بر جنبه‌ی اجتماعی و فرهنگی، ریشه‌ی دینی نیز داشت. در روز اول بهار، تموز که خدای باروری است، پس از نه ماه غیبت از نو پدیدار می‌شود و عشتار را، که خدای زمین است، بارور می‌کند. سومریان به این مناسبت ده روز جشن می‌گرفتند، به یک‌دیگر هدیه می‌دادند، کارناوال‌های بزرگی در شهرها و روستاهای‌شان به پا می‌کردند، و تمثال زمستان را به نشانه‌ی پایان یافتن‌اش آتش می‌زدند، و بسیاری از ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های رایج، از جمله تبعیض‌های بین بردگان و انسان‌های آزاد، را لغو می‌کردند. این مراسم بعدها در زمان بابلیان و آشوریان نیز ادامه یافت و با نام «اجیتو»، به معنای جشن، شناخته می‌شد. در سوریه‌ی باستان نیز به نام عید بعل شناخته می‌شد و جشن گرفته می‌شد (مردم‌شناس عراقی، سلیم مطر، در کتاب **العراق: سبعة آلاف عام من الحياة**، پژوهش مفصلی درباره‌ی ریشه‌های سومری نوروز انجام داده است).

اقوام عراقی امروزه نیز نوروز را جشن می‌گیرند. روز اول بهار در جنوب عراق با نام «عید الشجرة» شناخته شده، و با دادن هدایا و پختن غذاهای مختلف جشن گرفته می‌شود. نام‌های دیگری نیز در مناطق مختلف جنوب برای آن به کار می‌رود، از جمله: «یوم المحیا» به معنای «روز زندگانی» و «یوم الخضر» یا «روز خضر» که به شخصیتی اسطوره‌ای در فرهنگ اسلامی اشاره دارد، اما این شخصیت سابقه‌ی کهنی نزد اقوام بین‌النهرین در تاریخ پیش از اسلام داشته، او را کسی می‌دانند که به آب حیات دست یافت و عمر جاودانه یافت.

آشوریان و کلدانیان مسیحی نیز جشن نوروز را برگزار می‌کنند، و همین طور مندائیان که آن را با اسم «برونایا» به مدت پنج روز متوالی جشن می‌گیرند. برونایا جشن آفرینش است. از نگاه آنان، خداوند در روز اول بهار عوالم روشنایی را آفرید و بهشت را بر پا ساخت. آنان در این پنج روز به نیایش می‌پردازند و در آب رودخانه‌ها آیین تعمید به پا می‌دارند و شب و روز آن را مقدس می‌شمرند. قداست این پنج روز به اندازه‌ای است که شمارش آن‌ها در تقویم مندایی جداگانه صورت می‌گیرد، به این صورت که هر سال عبارت از ۳۶۰ روز به اضافه‌ی پنج روز برونایا است.

ایزدیان عراق نیز نوروز را به عنوان آغاز سال جدیدشان با نام «سرسیالی» جشن می‌گیرند. از نظر آنان، جان جهان در این روز به زمین می‌نشیند و آن را بارور می‌سازد. کردهای عراق نیز نوروز را به شکل وسیعی جشن می‌گیرند. جشن نوروز از آغاز تأسیس عراق جدید در سال ۱۹۲۱ به رسمیت شناخته شده و یک روز تعطیل رسمی در سرتاسر کشور به آن اختصاص داده شد. اکنون نیز در سرتاسر عراق یک روز و در خصوص کردستان پنج روز تعطیل رسمی است. بهائیان عراق نیز به همراه همکیشان دیگرشان در سرتاسر جهان، نوروز را با عنوان روزی مقدس که تجلی رحمانیت خداوند است، جشن می‌گیرند. این روز آغاز سال بهائی و پایان دوره‌ی روزی آنان است. بهائیان عراق امسال برای اولین بار نوروز را به طور علنی جشن گرفتند و با دعوت از نمایندگان ادیان دیگر عراق، **کارزاری برای ترویج گفت‌وگو و همزیستی بین پیروان ادیان مختلف عراق** به راه انداختند. **دیانت بهائی در زمان رژیم بعث** با محدودیت‌های زیادی مواجه بوده و پیروان آن به اعدام محکوم شده و اموالشان مصادره می‌شد.

جشن گرفتن بهار در مناطق متعدد دیگری از دنیای عرب نیز رواج دارد، از جمله در مصر با نام «شَمَّ النَّسِيمِ» به معنای «جشن بوییدن نسیم» گرامی داشته می‌شود. این مناسبت در بین عموم مصریان به عنوان رخدادی فرهنگی و به خصوص قبطیان مصر به عنوان جشنی دینی و مذهبی پاس داشته می‌شود، و یک روز تعطیل رسمی در سرتاسر مصر به آن اختصاص داده شده است.

نوروز در فرهنگ دینی مسلمانان نیز سابقه‌ی درازی دارد. جشن گرفتن این روز دست کم از دوره‌ی عباسیان در سطح وسیعی در بغداد و شهرهای دیگر عراق رواج داشته، و خلفای عباسی در روز اول بهار هدایای بسیاری در بین درباریان توزیع می‌کردند. روایات متعددی نیز در بین شیعیان در فضیلت این روز نقل شده است، از جمله روز وقوع حادثه‌ی غدیر خم و روز ظهور امام دوازدهم را همین روز دانسته‌اند.

این پشتوانه‌ی عمیق فرهنگی و دینی و اسطوره‌ای در برگزاری جشن «نوروز» ظرفیت وسیعی برای ایجاد و تقویت روابط انسانی بین اقوام و ملل منطقه ایجاد می‌کند. این ظرفیت با نگاه تنگ نژادی و قومی قابل فعال‌سازی نیست. نوروز نیازمند رها شدن از علقه‌های قومیتی و ارتباط یافتن با فضای فرهنگی و انسانی وسیع آن در منطقه است، تا به این ترتیب بتواند به وسیله‌ای برای پیوند دادن اقوام منطقه تبدیل شود.

علی معموری، فارغ التحصیل دوره‌ی دکترای علوم قرآنی و حدیث، پژوهشگر و مدرس مطالعات اسلامی، مدیر و ستون‌نویس نبض عراق در پایگاه المونیتور و استاد دانشگاه سیدنی است.

